

ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΑΛΑΙΟΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ - ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

(Ίδρυση-νομικό πλαίσιο-στόχοι)

Ε.Α.Ε. = Έλληνική Ανθρωπολογική Έταιρεία (Πρόεδρος καθηγ. Κωνστ. Ζαφειράτος).

Ε.Σ.Ε. = Έλληνική Σπηλαιολογική Έταιρεία (Πρόεδρος καθηγ. Ν. Συμεωνίδης).

Α.Ε.Ε. = Ανθρωπολογική Έταιρεία Ελλάδος (Πρόεδρος δρ Α. Πουλιανός).

Ε.Π.Ε.Α.Ν. = Έταιρεία Πνευματικής και Έπιστημονικής Άναπτυξης (Δ/ντής Σπηλ/κού Τμήματος κ. Κ. Μερδενσιάνος).

ΣΠ.ΕΛ.Ε.Ο. = Σπηλαιολογικός Έλληνικός Έρευννητικός Όμιλος (Πρόεδρος Κ. Ζούσης).

Είναι παρατηρημένο ότι τό κρατικό ενδιαφέρον ξυπνάει κάπως άργά και οί μηχανισμοί όργάνωσης και λειτουργίας νέτων μονάδων παρουσιάζουν έγγενεις δυσκολίες και είναι δυστυχώς βραδυκίνητοι. Δέ χρειάζεται να τονίσουμε ιδιαίτερα ότι ή ιδιωτική πρωτοβουλία και δραστηριότητα προηγείται κατά κανόνα σέ όλους τούς τομείς τής κρατικής μέριμνας, κυρίως σέ ό,τι άφορά τήν πολιτιστική κληρονομιά, τήν καλλιτεχνική κίνηση και τήν έρευνα γενικότερα. Άκόμα και ή Άρχαιολογική Ύπηρεσία, μιά άπό τής παλαιότερες τού Έλληνικού Κράτους, πού στεγάστηκε κατά καιρούς κάτω άπό διάφορα ύπουργεία (Παιδείας, Προεδρίας, Πολιτισμού και Έπιστημών σήμερα) ιδρύθηκε μετά τήν Άρχαιολογική Έταιρεία, πού ήταν και είναι ιδιωτικός φορέας. Συμβάλλει, ώστόσο, άποφασιστικά στήν έπιτυχία τών στόχων τής Άρχαιολογικής Ύπηρεσίας και βοηθάει τούς άρχαιολόγους στό πολύπλευρο έργο τους, χάρη στήν αξιόλογη βιβλιοθήκη τής, στά δημοσιεύματά τής, στή χρηματοδότηση συστηματικών άνασκαφών ανά τήν Ελλάδα. Ή πρόσφατη άναστολή τών άνασκαφών λόγω «οικονομικών δυσχερειών», ή δυσλειτουργία τής βιβλιοθήκης, ή άποδυνάμωση τού γραφείου δημοσιευμάτων τής Άρχαιολογικής Έταιρείας άποτελούν νεοφανή άνησυχητικά φαινόμενα, έλπίζουμε πρόσκαιρα.

Πέτρος Θέμελης

τ. Έφορος άρχαιοτήτων, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Κατά τόν ίδιο τρόπο και στόν τομέα τών σπηλαίων προηγήθηκε ή ιδιωτική πρωτοβουλία μέ τήν ίδρυση πρώτα τής ΕΑΕ και τής ΕΣΕ και κατόπιν τής ΑΕΕ, τής ΕΠΕΑΝ και τού ΣΠΕΛΕΟ και άκόλουθησε καθυστερημένα τό κρατικό ενδιαφέρον*.

Άξιόλογη ήταν και είναι παράλληλα ή προσφορά τού Γεωλογικού - Παλαιοντολογικού Τμήματος τών πανεπιστημίων Άθηνών και Θεσσαλονίκης και τού Άνθρωπολογικού Μουσείου τής Ίατρικής Σχολής τού Πανεπιστημίου Άθηνών, πού διενεργούν άπό χρόνια στή χώρα συστηματικές έρευνες σέ διάφορες θέσεις και σπήλαια παλαιοντολογικού-παλαιoάνθρωπολογικού ενδιαφέροντος. Άναφέρω ένδεικτικά τό σπήλαιο «Χαρκαδίο» Τήλου και «Απήδημα» Μάνης, πού άνασκαπτόνται, τό πρώτο άπό τόν καθηγητή Ν. Συμεωνίδη, και τό δεύτερο άπό τό λέκτορα Θ. Πίτσου.

Όστόσο ούτε οί έταιρείες ούτε τά πανεπιστήμια είναι σέ θέση νά άσκήσουν άποτελεσματικό έλεγχο προστασίας τών χιλιάδων σπηλαίων, άλλωστε δέν είναι αυτός ό κύριος στόχος τους. Μόνο μιά δημόσια ύπηρεσία είναι άρμόδια νά άσκει αυτόν τόν έλεγχο σέ συνεργασία μέ τούς άλλους φορείς.

Σύμφωνα μέ τό Π.Δ. 941 (ΦΕΚ 320/Α 17.2.77) και συγκεκριμένα τό άρθρο 46:

«Ή Έφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας μέ έδραν τάς Άθήνας, έχει δικαιοδοσίαν επί όλοκληρού τής επικρατείας. Ή άρμοδιότης αυτής άνάγεται εις τήν έρευναν, άνασκαφήν, μελέτην και προστασίαν τών σπηλαίων τά όποια παρουσιάζουν ένδιαφέρον άπό φυσικής, άρχαιολογικής, ιστορικής, παλαιοντολογικής και παλαιοανθρωπολογικής άπόψεως, ώς και εις τήν φύλαξιν, δημοσίευσιν και έκθεσιν τών έξ αυτών προερχομένων ευρημάτων».

Έπειτα ψηφίστηκεν άπό τή Βουλή οί Νόμοι 1126/81 και 1127/81 (ΦΕΚ 32/4

10.2.81) «Περί κυρώσεως τής εις Παρισίους τήν 23ην Νοεμβρίου 1972 ύπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως διά τήν προστασίαν τής Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομίας» και «περί κυρώσεως τής έν Λονδίνο τήν 9ην Μαΐου 1969 ύπογραφείσης Συμβάσεως». Αυτόι οί νόμοι όρίζουν, μεταξύ άλλων, ότι:

α) Τά σπήλαια περιλαμβάνονται στήν κατηγορία τών **μνημείων** και θεωρούνται άναπόσπαστο τμήμα τής πολιτιστικής μας κληρονομιάς, ώς έργα τού ανθρώπου ή τής φύσης, μέ παγκόσμια άξία άπό άποψη ιστορική, αισθητική, έννοιολογική (παλαιο)άνθρωπολογική κλπ.

β) Τά σπήλαια θεωρούνται παράλληλα ώς άναπόσπαστο τμήμα και τής άρχαιολογικής κληρονομιάς, τής άρχαιότερης πηγής τής ευρωπαϊκής ιστορίας, πού άπειλείται σοβαρά μέ καταστροφή. Κατά συνέπεια κάθε είδους εύρημα ή άντικείμενο και κάθε ίχνος άνθρωπίνης ύπαρξης (έργαλεία, όστά κλπ.) πού προέρχεται άπό τά σπήλαια θεωρείται άρχαιολογικό (άρθρο 1, Ν. 1127).

Ή προστασία, λοιπόν, ή έρευνα, ή

άνασκαφή και η μελέτη των σπηλαίων που παρουσιάζουν ένδιαφέρον από φυσική, αρχαιολογική, ιστορική, παλαιοντολογική και παλαιoανθρωπολογική άποψη, καθώς και η φύλαξη και η έκθεση των πάσης φύσεως ερυθμάτων που προέρχονται από τα σπήλαια ανήκουν στην αρμοδιότητα και στην ευθύνη του Κράτους. Κάθε ενέργεια όποιοδήποτε φορέα ή ιδιώτη σχετική με τα σπήλαια υπάγεται στη δικαιοδοσία του ΥΠ.Π.Ε. και διέπεται από τις διατάξεις του Ν. 5351/32 «Περί Αρχαιοτήτων».

Οι περιφερειακές μονάδες του ΥΠ.Π.Ε., οι δημοτικές και κοινοτικές Αρχές και τα κατά τόπους ατυνομικά τμήματα είναι όργανα συνυπεύθυνα για την άσκηση του ελέγχου της προστασίας των πάσης φύσεως σπηλαίων της περιοχής τους. Κάθε ειδικός επέμβαση, έξερεύνηση, έκμετάλλευση, άδειοποίηση από όποιοδήποτε φορέα έλληνική ή ξένη προϋποθέτει προηγούμενη έγκριση του ΥΠ.Π.Ε.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι τα παλαιοντολογικά ερυθματα των άνοιχτών χώρων δεν προστατεύονται από κανένα νόμο, με άποτέλεσμα χόροι ανά το Πικέρμι να έχουν άφειθεί μετά τις άνασκαφές στην τύχη, να έχουν μετατραπεί σε σκουπίδοτους, χοιροστάσια και χωματερές από τους «ιδιοκτήτες». Μόλις φέτος, όστερα από προσπάθειες έτών, βρέθηκε το νομικό πλαίσιο, για να κηρυχτεί η εύρύτερη περιοχή του Πικερμίου «τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και χώρος αρχαιολογικός για λόγους ανάγκης διατήρησης προστασίας και προβολής του μοναδικού παλαιοντολογικού θησαυρού». Οι παλαιοντολογικές άνασκαφές εκτελούνται από τα πανεπιστήμια με βάση των άναρχονομιστικό νόμο 5343 (ΦΕΚ 86/Α/23.3.32), όπου, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνεται και το έξης:

«έκ δέ των πολλαπλών ερυθμάτων των άνασκαφών δύνανται να χορηγώνται εις τόν ένεργήσαντα τές άνασκαφές έλλοδοπόν άνά έν έξ έκάστου είδους μετ' έγκρισιν του Ύπουργού, λαμβανομένη μετά πρότασιν τής Έφορείας τού Έθνικού Φυσιογνωστικού Μουσείου.»

Περιττό να σχολιάσουμε αύτή τή διάταξη πού ισχύει άκόμα. Άρκει να σημειώσουμε ότι «έκ των πολλαπλών» έχουν πλουτιστεί «ούκ όλίγα» μουσεία του έξωτερικού. Άς έπισημόσουμε ότι θά κατορθωθεί ό άπαράδεκτος αύτός νόμος και θά ύπαχθόν

και τα παλαιοντολογικά ερυθματα στις διατάξεις του Αρχαιολογικού Νόμου που άναμένεται να άναμορφοθεί.

Η φυσική άνθρωπολογία δέ διδάσκει τα τα πανεπιστήμια μας ώς αύτοτελής έπιστήμη. Το άνθρωπολογικό ύλικό που προέρχεται από αρχαιολογικές άνασκαφές, όταν δέν άπορίπτεται ώς άχρηστο, συσσωρεύεται και παραμένει άνεκμετάλλετο στις άποθήκες των μουσείων. Μουσείο άνθρωπολογικό δέν ύπάρχει. Στην Ίατρική Σχολή λειτουργεί άπλώς για τής παιδευτικές άνάγκες των φοιτητών Άνθρωπολογική Συλλογή, πού στεγάζει σημαντικό όστεολογικό ύλικό, στην πλειονότητα άγνωστο, καθώς έπίσης τήν άνεκτίμητη έθνογραφική συλλογή του Στέφανου Κλών και ικανόν αριθμό αρχαιολογικών άντικειμένων, εργαλείων και άπολιθωμάτων, πού προέρχονται κυρίως από τής άνεξέλεγκτες «έρευνας» πού έκανε στή σπήλεια ό D. Markowitz, περίεργη και άμφισβητούμενη προσωπικότητα πού δέσποζε στή σπηλαιολογικά πράγματα του τόπου μας περίπου δύο δεκαετίες, πριν από το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο ΥΠΠΕ δέν ύφίσταται Κέντρο Αρχαιομετρίας, όπου να έπιτυγχάνεται η έπίλυση των αρχαιονομιστικών (με τήν εύρύτερη έννοια) προβλημάτων χρονολόγησης, άνάλυσης, και έντοπισμού με τήν έφαρμογή των φυσικών και χημικών μεθόδων. Η αρχαιομετρία άσκειται από ομάδα φυσικών γεωφυσικών του «Δημόκριτου», από χημικούς τής Αρχαιολογικής Ύπηρεσίας ή από ιδιώτες με κίνητρα περισσότερο προσωπικά και σέ προγράμματα πού καταρτίζονται εύκαιριακά.

Όργανα κατάλληλα για αρχαιομετρικές άναλύσεις βρισκονται, εκτός από το Κέντρο Περηνικών Έρευνών «Δημόκριτος», στο Έθνικό Μουσείο, στο ΙΓΜΕ, στή πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης και Πατρών, στην Έφορεία Παλαιoανθρωπολογίας, στην Άγγλική Αρχαιολογική Σχολή και πιθανώς και άλλου. Η άνάγκη συντονισμού προβάλλει έπιτακτική, για να περιοριστεί τούλχιστον η σπατάλη δυνάμεων και χρημάτων.

Στό ΥΠΠΕ συγχέεται μάλλον η Αρχαιομετρία με τή Συντήρηση, ενώ ό κοινός από αύτους τους δύο κλάδους πηλασάει το άντικείμενο με διαφορετικές τρόπους και στόχους. Όρισμένα από τα άποτελέσματα τής άλης κατάστασης είναι: α) Έξιόλογες και άξιόπιστες άνασκαφικές έρευνας σπηλαίων να έχουν γίνει και να γίνονται μόνο από ξένους, καλό όργαναμένους και έξοπλισμένους φορείς.

β) Οι έλάχιστοι Έλληνες, πού ειδικεύονται σέ ξένα πανεπιστήμια σούς πού πάνω τομείς, να έτεροσπουχολούνται, να ύποσπουχολούνται ή να παραμένουν άνεργοι.

γ) Χρόνια κατά σειρά να εμφανίζονται ιδιωτικά σματεαία και έταιρίες ώς έκπρόσωποι τής σπηλαιολογικής έρευνας στην Ελλάδα, να τους άντιτίθενται μάλιστα έπίσημα από τον Ε.Ο.Τ. και από νομαρχιακές και κοινοτικές Αρχές μελέτες για «άδειοση» σπηλαίων με τή γνωστό καταστηρικτικό άποτέλεσμα. Τυπικό παράδειγμα το σπήλαιο «Πέραματος» των Ίωαννίνων.

Στόχοι τής Έφορείας Παλαιoανθρωπολογίας - Σπηλαιολογίας, πέρα από τήν προστασία, έρευνα κλπ. των σπηλαίων και των παλαιoανθρωπολογικών θέσεων, είναι:

α) Συνδρομή στό άνασκαφικό-έρευνητικό έργο των περιφερειακών μονάδων του ΥΠ.Π.Ε. (Έφορείες Αρχαιοτήτων) με άποστολή ειδικών κατά περίπτωση έπιστημονικών και άνταλλαγής πληροφοριών.

β) Ο συντονισμός τής παλαιoανθρωπολογικής - παλαιοντολογικής γενικής έρευνας στή χώρα μας, καθώς και η συεργασία με τον ΕΟΤ, τα ύπουργεια Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος, Συντονισμού, Τεχνολογίας και Έρευνας και όλους τους ιδιωτικούς φορείς.

γ) Η συμβολή στις πολιτιστικές ή άλλες δραστηριότητες τής Τοπικής Αυτοδιοίκησης στον τομέα των σπηλαίων, συμβολή γενικότερα στην περιφερειακή ανάπτυξη με τήν προγραμματισμένη άδειοποίηση των πρώ αξιόλογων σπηλαίων.

δ) Η προβολή με κάθε μέσο τής άξίας του σπηλαιολογικού πλούτου τής χώρας μας, για τή γνώση τής ιστορίας του πλανήτη μας και του πολιτισμού μας.

Γίνεται προοδευτικό συνείδηση ότι η ύπαρξη τής νέας κρατικής ύπηρεσίας είναι άναγκαία, και η άποστολή τής σπηλαιολογίας. Στο νέο Όργανισμό του ΥΠ.Π.Ε. πιστεύουμε ότι θά προβλέπεται η δημιουργία Διεύθυνσης με έπιμέρους μονάδες στό περιφερειακά κέντρα. Προϋπόθεση, θεσθαϊκή, για να λειτουργήσει άποτελεσματικά, να φέρει σέ πέρας το έργο της και να πραγματοποιεί τούς στόχους τής η νέα αύτή μονάδα, είτε με το ύπάρχον είτε με το προβλεπόμενο όργανωτικό σχήμα, είναι η στελέχωση με το κατάλληλο έξειδικευμένο έπιστημονικό προσωπικό: άνθρωπολόγους, παλαιοντολόγους, γεωλόγους, τοπογράφους, γεωφυσικούς, φυσικούς, αρχιτέκτονες, αρχαιολόγους κ.ά., καθώς και η προσωρινή, με σύμβαση, άπασχόληση ειδικών έπιστημόνων.

Ἀνασκαφή Σπηλαίων

Μέ το Ν.1127 (ΦΕΚ 32/Α/10.2.81) πέρα απ' όσα για τή σπήλαια σημείωσαμε πύ πάνω:

1. Ἀναγνωρίζεται ότι ή ήθική εὐθύνη για τή προστασία τής εὐρωπαϊκῆς ἀρχαιολογικῆς κληρονομιάς, τῆς ἀρχαιότερης πηγῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας (πού ἀπειλείται σοβαρά μέ καταστροφή), ἀνήκει κυρίως στό μέσοις ἐνδιαφερόμενο κράτος, ἀποτελεῖ ὡστόσο μέλημα καί τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.
2. Θεωρεῖται δὲ πρῶτο θέμα γιά τήν προστασία αὐτῆς τῆς κληρονομιάς πρέπει νά εἶναι ή ἐφαρμογή τῶν πύ αὐστηρῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων στήν ἀρχαιολογική ἔρευνα μέ σκοπό τή διατήρηση τῆς πλήρους ἱστορικῆς τῆς σημασίας καί τήν προφύλαξη ἀπό ὀριστική ἀπώλεια ἐπιστημονικῶν πληροφοριῶν, πού μπορεί νά προέλθει ὄχι μόνο ἀπό παράνομες, ἀλλά κι ἀπό μεθοδολογικά λανθασμένες ἀνασκαφές.
3. Θεωρεῖται ἀπαραίτητο νά καθιερωθεῖ ἐπιστημονικός ἐλεγχος τῶν ἀνασκαφῶν καί τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων καί νά ἐπιδιωχθεῖ μέ τήν ἐκπαίδευση καί τήν ἐπιμόρφωση, νά δοθεῖ στίς ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές ή πλήρης ἐπιστημονική τους σημασία.
4. Γιά νά προσοδισοῖ καθαρά ἐπιστημονικό χαρακτήρα στίς ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές, κάθε συμβαλλόμενο μέρος ἀναλαμβάνει:
  - α) Νά μεριμνά ὥστε οἱ ἀνασκαφές νά ἀνατίθενται ὑπερα ἀπό εἰδική ἐξουσιοδότηση σέ πρόσωπα πού ἔχουν τή κατάλληλη προσόντα.
  - β) Νά ἐξασφαλίζει τόν ἐλεγχο καί τή διατήρηση τῶν προϊόντων τῆς ἀνασκαφῆς.
  - γ) Νά ἐπιδιώκει μέ ἐκπαιδευτικά μέσα νά δημιουργηθοῖ καί νά ἀναπτύξει καί στήν Κωνίη Γνώμη τήν ἀντίληψη τῆς ἄξιας τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων γιά τή γνώση τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ καί τήν ἀπειλή ἀπό τίς ἀνελέγκτες καί ἀμερόβειες ἀνασκαφές.

Οἱ πύ πάνω βασικές ἀρχές, πού ἔχουν πιά νόμος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, πρέπει νά τηροῦνται σέ κάθε μορφῆς καί ἔκτασης ἀνασκαφῆ. Ἐδῶ θά σταθοῦμε γιά λίγο στό θέμα «ἀνασκαφή σπηλαίων» λόγω τῆς ἰδιαίτερότητας πού παρουσιάζει.

Ἔχει ἀπό χρόνια ἀναγνωρίζεται ή σημασία τῶν σπηλαίων, ὡς χώρων πού περικλείουν ἀδιάταρχα στρώματα ἀποθέσεων-ἐπιχώσεων καί μπορεί νά ἀποτελέσουν πηγή πολὺτιμης καί πολύπλευρης ἐπιστημονικῆς πληροφορίας. Τό κλειστό, προφυλαγμένο καί σχετικά σταθερό περιβάλλον τους, σέ ἀντίθεση μέ τίς ἐκτεθειμένες σέ ποικιλομορφες μεταβολές ἀνοιχτές ἐπιφάνειες θέσεις, προσελκύει κάθε εἶδους ὄντα, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ ἀνθρώπου, νά ἀναζητήσουν καταφύγιο μέσα σ' αὐτά. Οἱ ἐπιχώσεις τους προσφέρουν σημαντικά στρωματογραφικά στοιχεία γιά τή μελέτη κυρίως προϊστορικών περιόδων (Παλαιολιθικῆς - Μεσολιθικῆς - Νεολιθικῆς). Οἱ ἀνοιχτοί χώροι σπανιότερα δίνουν ἀντίστοιχες σέ σημασία καί πολυμορφία πληροφορίες.

Τό πλεονέκτημα τῆς διαδιαταρκτης μικροστρωματογραφίας τῶν σπηλαίων οδήγησε τά τελευταία χρόνια στήν υιοθέτηση εἰδικῆς ἀνασκαφικῆς τεχνικῆς, πού δέν εἶχε θεωρηθεῖ ἀναγκαία γιά τήν ἔρευνα καί ἐρμηνεία τῶν γεωλογικῶν ἀποθέσεων ή τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐπιχώσεων ἀνοιχτῶν χώρων.

Στή χώρα μας πᾶν στόν τομέα «ἀνασκαφική ἔρευνα σπηλαίων» ἐπικρατεῖ ἀκόμα ἄγνοια τῆς σημασίας καί τῆς φύσης τοῦ προβλήματος, ἔλλειψη εἰδικῶν, ἀνυπαρξία παράδοσης καί «σχολῆς» μέ ἀποτελέσματα νά ἀποχωματίζονται σπήλαια ἀπό ἀρχαιολόγους καί ἄλλους, χωρίς τήν

ἀπαραίτητη προπαιδεία καί ἐμπειρία, οἱ ὅποιοι, αὐτοσχεδιάζοντας, στήν καλύτερη περίπτωση συγχέουν καί παρερμηνεύουν, ἐνῶ στή χειρότερη καί συνθεστέρα καταστρέφουν ἀνεπανόρθωτα τοῦς πολιτισμικούς ὀρίζοντες καί τίς γεωλογικές ἀποθέσεις.

Οἱ εἰδικευμένοι στίς ἀνασκαφές σπηλαίων ἀρχαιολόγοι, ἀνθρωπολόγοι, παλαιοντολόγοι στήν Εὐρώπη (Δυτική καί Ἀνατολική), στήν Ἀμερική, στήν Ἰαπωνία καί στό Ἰσραήλ ἔχουν κατανοήσει ότι τά πολιτισμικά στρώματα, ἄσχετα ἂν ἔχουν μικρό πάχος, μπορεί νά λειτουργοῦν σάν παλιμψηστα, νά εἶναι δηλαδή ἀποτελέσματα συνεχῶν ἐπαναρήσεων τοῦ ἴδιου χώρου καί μέ παρεμφερείς μάλιστα ἀνθρώπινες δραστηριότητες εἴτε γιά σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα εἴτε κατά τή διάρκεια περιόδου ἀργῆς ἰζηματογένεσης ή ἐπιχωματογένεσης. Γνωρίζουν ότι σέ τέτοιες περιπτώσεις ἀπαιτεῖται ή ἐφαρμογή εἰδικῆς «τεχνικῆς» καί συμμετοχή ὀπωδοθήποτε φυσικῶν ἐπιστημόνων, γιά νά διακρίνει κανεῖς τά «δάπεδα ή ἐπίπεδα ζωῆς».

Γιά νά μειώνονται στό ελάχιστο οἱ στρωματογραφικές συγχύσεις στά σπήλαια λόγω καί τῆς ἀπουσίας σταθερῶν ἀτοκῶν (κτισμάτων κλπ.) πρέπει ν' ἀκολουθεῖται σχολαστικά ή μέθοδος τῶν μικρῶν τομῶν 1 μ² καί τῆς ἐναλλαγῆς ἀνασκαφῆς τους, ὥστε τά ἐνδιάμεσα ἄσκαπτα νά λειτουργοῦν ὡς μάρτυρες ἐλέγχου, μελέτης, ἐρμηνείας καί συσχέτισης τῶν στρωμάτων. Σέ εἰδικά δύσκολες περιπτώσεις χρειάζεται νά ὑποδιαιρεῖται τὸ κάθε τετράγωνο τουλάχιστο σέ τέσσερα ἐπιμέρους γιά τήν ἀκριβέστερη μελέτη τῆς μικροστρωματογραφίας. Καί ἀπό πολύπλοκη στρωματογραφική δομή μπορεί νά

προκύβουν σημαντικά στοιχεία, ἀρκεῖ νά ἐφαρμοστεῖ ή τεχνική τοῦ συνδυασμοῦ καθέτης καί ὀριζόντιας ἀφαίρεσης καί τεκμηρίωσης τοῦ κάθε στρώματος χωριστά.

Ἄχι μόνο οἱ εἰδικοί προϊστορικόλογοι, ἀλλά καί ὄλοι γενικά οἱ ἀνασκαφείς ἔχουν ἀκέραια τήν εὐθύνη γιά τήν ἐφαρμογή ὀρθῆς ἀνασκαφικῆς μεθόδου σέ κάθε περίπτωση, τήν πλήρη καί ἐντιμη τεκμηρίωση καί ἀνάλυση τῶν δεδομένων, καθώς καί τήν ὀλοκληρωμένη καί ἄμεση κατά τὸ δυνατό δημοσίευση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἔρευνάς τους.

Θά πρέπει, τέλος, νά σημειωθεῖ ότι κρίνεται σκόπιμο καί ἀναγκαῖο νά παραμύνη, μετά τῶν ἀνασκαφῆ, «μάρτυρες» τῆς στρωματογραφίας γιά τίς ἐπόμενες γενιές ἐρευνητῶν, πού θά εἶναι ὀπωδοθήποτε καλύτερα ἐξοπλισμένοι καί θεωρητικά καταρτισμένοι, θά ἔχουν ἀναπτύξει πύ ἐξελιγμένες τεχνικές καί θά ἀναζητοῦν, προφανῶς, ἀπαντήσεις καί ὄψεις σέ διαφορετικά καί πολυπλοκότερα ἀπό τά δικά μας ἐρωτήματα καί προβλήματα.

Στή χώρα μας, ὅπως σημείωσαμε, παρατηρεῖται διάσπαση τῶν μετρημένων στά δάκτυλα εἰδικῶν καί διασπορά τῶν ὀργάνων σέ διάφορες ὑπηρεσίες καί ἰδρύματα, μέ ἀποτελέσματα κανένας φορέας νά μήν παρουσιάζει ἔστω καί σχετικά αὐτάρκεια, κανένα σοβαρό πρόγραμμα ἔρευνας νά μήν μπορεί νά πραγματοποιηθεῖ. Πιστεύουμε, καί ή πίστη μας στηρίζεται σέ σαφείς πιά ὀποδείξεις κρατικού ἐνδιαφέροντος, ότι ή Ἐφορεία Παλαιοανθρωπολογίας - Σπηλαιολογίας πολὺ σύντομα θά εἶναι σέ θέση νά φέρει σέ πέρας, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καί ἀνασκαφικές ἔρευνες σπηλαίων.